



Таммуза та ін. До вищезазначеного варто додати, що на вершині Кам'яної Могили розташоване *жертвне місце*, котре складається з центральної плити з блюдцеподібною виїмкою, навколо якої лежать чотири особливих каменї, а поблизу у вертикальних стїнках брили піщаника є отвори для прив'язування тварин. За припущенням Б. Михайлова, на вершині Кам'яної Могили відбувалися ритуали, пов'язані з жертвопринесенням, що підтверджується і деякими наскельними малюнками [92, 151–152].

## Вірування трипільців

На думку українських дослідників трипільської культури (зокрема, Г. Лозко), що стала першою з усіх відомих передцивілізацій людства, трипільці матеріалізували свої космогонічні моделі та світоглядні принципи насамперед у розписі керамічних виробів, а також у побудові своїх селищ [132]. Серед таких типових моделей виокремлюються:

- *круговорот* Всесвіту, що знайшов своє відображення у круговому плануванні трипільських поселень і деяких споруд, а також у круговому орнаменті керамічного посуду. Поселення трипільців завжди мали сакральний центр — площу, навколо якої оберталося все їхнє громадське життя;
- *дуалїзм* позитивного й негативного начал, в основі якого лежить пізнання світу через осмислення понять «Хаос — Космос». На керамічних виробах двочленні композиції відображають тему боротьби та єдності протилежних начал: день — ніч, літо — зима, народження — смерть (наприклад, зображення двох зміїв-драконів, «закручених» головами назустріч один одному);
- *триєдність*, котра відображає вертикальність світобудови (верхній, середній і нижній світи), у символічному розписі різних керамічних виробів, а також основну ідею релїгії трипільців: життя, смерть, воскресіння;
- *чотиричленна* символіка, що відображає уявлення про чотири сторони світу (коло з хрестом, трипільський ромб, «чотиригруді» посудини), а також про різні фази Місяця (тобто перші зразки календаря й астрономічних знань) [132].

Головне місце в пантеоні трипільців належало, як видно, *Великій Богині-Матері* — жіночому началу родючості, в якому, на думку українських дослідників, відображалось уявлення про відтворювальну функцію Землі та Природи загалом. Жінка-прародителька представлена глиняними статуетками повнотїлих породїль зрілого віку, а поряд зі статуетками «старшої богині» археологи знаходять статуетки *юної богині-дїви*. Богиня-мати й богиня-дочка є, очевидно, архаїчними прототипами балкано-грецьких богинь Деметри та Кори — Персефони, що символізують ідею вмирання і відродження рослинного світу, ідею циклічного розвитку всього живого. До того ж Богиня-Мати як *головне божество* трипільського пантеону часто зображена сидячою на глиняному «рогатому» троні, що, ймовірно, свідчить, з одного боку, про її сакральний зв'язок з Богом-Биком, а з другого — про його підлеглість Богині-Матері [132].



Бог-Батько, відтворений у трипільській пластиці переважно в образі *Бога-Бика*, є наступною головною фігурою давнього землеробського пантеону. Він уособлює чоловіче начало й відповідає, мабуть, зодіакальному сузір'ю Тельця (найдавніші знахідки із символами Тельця датуються V—III тис. до н. е., тобто приблизно часом домінування його в зодіаку). В образі Бога-Бика давні греки зображали Зевса-громовержця, а слов'яни з Биком ототожнювали свого Перуна, такого самого бога-громовика, як і Зевс (небесний грім порівнювали з ревінням бика) [132].

Трипільська релігія, очевидно, вже знала міфологічний сюжет *священного шлюбу* Батька-Неба (Бога-Бика) і Матері-Землі (Великої Богині). Українські дослідники висловлюють припущення, що священний шлюб із Матір'ю-Землею міг здійснювати й третій сакральний персонаж трипільського пантеону в образі *Змія-Дракона*, який символізує земноводну стихію. Священний шлюб Великої Богині з двома головними чоловічими богами (Богобиком і Богодраконом) міг уособлювати ідею циклічності світобудови, а також згодом значно поширену міфологему постійної *боротьби уранічного й водно-хтонічного божества* (наприклад, у слов'янській міфології між Перуном—Громовержцем і Велесом—Зміуланом, у давньогрецькій — між Зевсом і Тифоном тощо). Загалом аграрні й еротичні обряди в релігійно-міфологічних уявленнях трипільців тісно переплітаються, створюючи цілісний культ *родючості* й пов'язаний з ним культ *предків* [132].

Аграрно-магічні дії культу *родючості* трипільського періоду мають свої матеріалізовані свідчення в деяких зразках культового посуду, що використовувався, наприклад, в обрядах зволоження землі (так звані біноклеподібні посудини), викликання дощу (посудини з грудьми), а також у спеціальному обрядовому одязі для «танців дощу» (малюнки жриць у спідницях з китицями), обрядах освячення перших плодів (різноманітні курильниці с чашами) тощо. Культ *предків* знаходив своє відображення в обрядах поховання і поминання покійних. У трипільців практикувалися поховання (переважно жінок і дітей) під порогом або підлогою жител, так само як і в малоазійському Чатал-Хююку. А так звані моделі жител мали, ймовірно, культовий характер — як житло предків, захисників роду й родини. Наявність у цих моделях жертовника та мініатюрного культового посуду свідчить про поминальні звичаї [132].

У трипільців були громадські *храми*, розміщені в центрі їхніх колоподібних поселень. Ці храми мали по *два вівтарі*, на яких розміщалися різні зоо- й антропоморфні фігурки богів і богинь, розписаний культовий посуд для жертвопринесення й інших обрядово-магічних дій. Крім того, всі трипільські будинки, за свідченням українських дослідників, мали свої домашні вівтарі у формі рівностороннього хреста, прямокутника або прикрашеного спіраллю кола. Загалом аграрні святилища трипільської культури належать, найімовірніше, до суто *жіночої обрядово-магічної сфери*, у якій Богині-Матері приділялося центральне місце [132].

Короткий огляд вірувань давнього населення території України на основі останніх археологічних знахідок (див. також мал. 16—24) свідчить, що релігійно-міфологічні уявлення не стояли на місці, постійно розвивалися, що припускає наявність визначених часових відрізків у їх тривалому генезисі.